

NAQD PULSIZ HISOB-KITOB TIZIMINI TAHLIL QILISH

Egamnazarova Aziza

Rahmonqulova Maftuna

Anorboyeva Sarvinoz

Guliston davlat universiteti talabalari

Annotatsiya: Mazkur maqolada xo'jalik subyektlari faoliyatida naqd pulsiz hisob-kitob tizimining o'rni, ahamiyati hamda uning iqtisodiy barqarorlikka ko'rsatadigan ta'siri tahlil qilinadi. Tadqiqotda korxonalarda naqd pulsiz to'lovlar jarayonini tashkil etishning amaldagi tartiblari, ularni boshqarish mexanizmlari va huquqiy-me'yoriy asoslari yoritilgan. Muallif tomonidan naqd pulsiz hisob-kitoblarning afzalliklari — moliyaviy intizomni mustahkamlash, to'lovlar xavfsizligini oshirish, hisob-kitoblarda shaffoflikni ta'minlash hamda iqtisodiy aylanma tezligini jadallashtirish nuqtai nazaridan tahlil etilgan. Shuningdek, O'zbekiston bank tizimida elektron to'lov infratuzilmasining kengayishi, raqamli to'lov platformalarining joriy etilishi natijasida korxonalarda moliyaviy operatsiyalar samaradorligining oshishi isbotlab berilgan. Maqolada statistik ma'lumotlar, amaliy misollar hamda tahliliy yondashuv asosida naqd pulsiz hisob-kitob tizimini takomillashtirish bo'yicha ilmiy taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan. Tadqiqot natijalari xo'jalik yurituvchi subyektlar, tijorat banklari va moliyaviy tashkilotlar faoliyatida qo'llash uchun amaliy ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: naqd pulsiz hisob-kitob, to'lov tizimi, korxona moliyasi, elektron to'lovlar, bank amaliyotlari, raqamli iqtisodiyot, moliyaviy intizom.

KIRISH. Mazkur maqolada korxonalarda naqd pulsiz hisob-kitob tizimini tashkil etishning amaldagi holati o'rganilib, ularni yuritish tartibi, mexanizmlari va ularning iqtisodiy samaradorlikka ta'siri tahlil qilinadi. Tadqiqot jarayonida naqd pulsiz to'lovlarning afzalliklari va mavjud muammolari aniqlanib, milliy to'lov tizimining takomillashtirilishi uchun ilmiy asoslangan taklif va tavsiyalar ishlab chiqiladi. Tadqiqotning ilmiy yangiligi shundan iboratki, maqolada naqd pulsiz hisob-kitob tizimining korxona moliyaviy barqarorligiga ta'siri tizimli tahlil qilinib, elektron to'lov infratuzilmasini rivojlantirish orqali hisob-kitob samaradorligini oshirish yo'llari aniq tavsiyalar asosida yoritilgan.

TAHLIL. So'nggi yillarda O'zbekiston iqtisodiyotida raqamli moliyaviy xizmatlar, xususan, naqd pulsiz hisob-kitob tizimi jadal rivojlanmoqda. 2020–2024-yillar oralig'idagi statistik ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, ushbu davrda naqd pulsiz to'lovlar hajmi keskin o'sish tendensiyasini namoyon qilgan. 2020-yilda ularning umumiy hajmi 185,6 trillion so'mni tashkil etgan bo'lsa, 2024-yil yakuniga kelib bu

ko'rsatkich 945,2 trillion so'mga yetgan, ya'ni so'nggi besh yilda qariyb 5,1 baravar o'sish kuzatilgan. Bu o'sish mamlakatda elektron to'lov tizimlari ulushi ortib borayotganidan dalolat beradi.

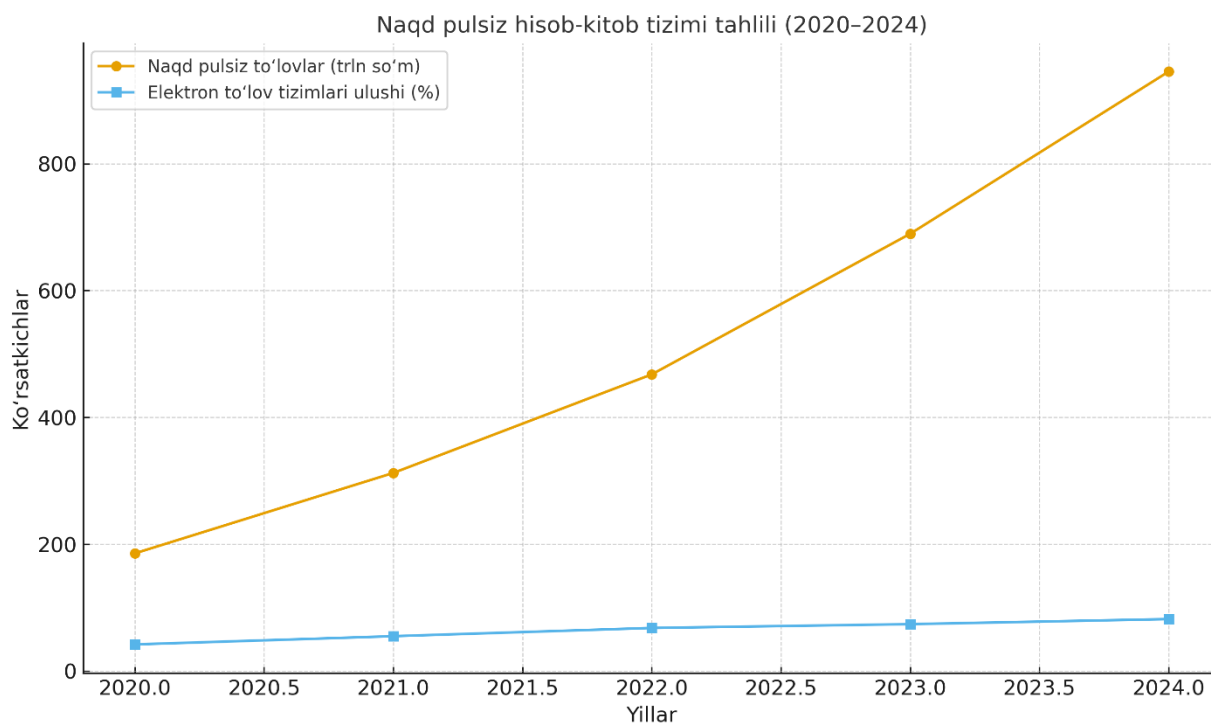
Shuningdek, raqamli tranzaksiyalar soni ham muttasil oshib bormoqda. 2020-yilda 1,2 milliard dona bo'lgan tranzaksiyalar soni 2024-yilga kelib 7,8 milliard donaga yetgan. Bu o'sish aholining elektron to'lov vositalaridan keng foydalanayotganini va xizmat ko'rsatish sohasida raqamli iqtisodiyot elementlari faol tatbiq etilayotganini ko'rsatadi. Bunday dinamik o'sish bir tomondan iqtisodiy faoliyatning shaffofligini ta'minlayotgan bo'lsa, ikkinchi tomondan, milliy to'lov tizimining barqarorligini kuchaytirish imkonini bermoqda.

Naqd pulsiz hisob-kitoblar rivojida bank kartalari sonining ortishi ham muhim omil sifatida e'tirof etiladi. 2020-yilda 24,5 million dona bank kartalari muomalada bo'lgan bo'lsa, 2024-yilda ularning soni 35,4 million donaga yetgan. Bu esa mamlakat aholisi soniga nisbatan har bir fuqaro uchun o'rtacha 1,03 kartadan to'g'ri kelayotganini bildiradi. Demak, aholining bank xizmatlaridan foydalanish madaniyati ham sezilarli darajada oshgan.

Elektron to'lov tizimlari ulushi esa 2020-yildagi 42 foizdan 2024-yilda 82 foizgacha ko'tarilgan. Bu holat O'zbekiston Respublikasida "raqamli iqtisodiyot"ni rivojlantirish bo'yicha qabul qilingan davlat dasturlari, xususan, "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasining amaliy natijasidir. Ushbu ko'rsatkichlarning o'sishi naqd pul aylanmasini kamaytirib, iqtisodiy xavfsizlikni mustahkamlash, soliqqa tortish bazasini kengaytirish va noqonuniy iqtisodiy faoliyatni qisqartirishga xizmat qilmoqda.

Statistik tahlildan kelib chiqadiki, 2020–2024-yillar davomida naqd pulsiz hisob-kitob tizimining o'sish sur'ati o'rtacha yiliga 38–40% ni tashkil etgan. Eng yuqori o'sish 2023-yilda qayd etilib, o'tgan yilga nisbatan 47 foizga oshgan. Bunda pandemiyadan keyingi iqtisodiy tiklanish davrida elektron tijorat va mobil to'lov ilovalari sonining keskin ko'paygani asosiy omil sifatida qayd etiladi.

Bundan tashqari, Markaziy bankning ma'lumotlariga ko'ra, 2024-yilda naqd pulsiz to'lovlar jami to'lovlar hajmining 74 foizini tashkil qilgan. Bu esa iqtisodiyotda naqd pul aylanmasi qisqarib, "soya iqtisodiyoti" ulushi kamayib borayotganini bildiradi. Shu bilan birga, elektron to'lovlar hajmining o'sishi bank sektorida tranzaksiya komissiya daromadlarini oshirgan, bu esa o'z navbatida moliyaviy barqarorlikni mustahkamlashga xizmat qilgan.

1-

rasm. Naqd pulsiz hisob-kitob tizimi tahlili (2020–2024-yillar).

Ushbu grafikdan ko'rinib turibdiki, 2020–2024-yillar davomida O'zbekistonda naqd pulsiz to'lovlar hajmi va elektron to'lov tizimlari ulushi izchil o'sib bormoqda. Naqd pulsiz to'lovlar hajmi 2020-yildagi 185,6 trillion so'mdan 2024-yilda 945,2 trillion so'mgacha ko'tarilgan bo'lib, bu besh yil davomida qariyb 5 baravar o'sishni ko'rsatadi. Shu bilan birga, elektron to'lov tizimlari ulushi ham 42 % dan 82 % gacha oshgan. Bu holat mamlakatda raqamli iqtisodiyotning kengayib borayotganini, to'lov infratuzilmasi modernizatsiya qilinayotganini va aholining moliyaviy savodxonligi oshayotganini yaqqol ifodalaydi.

XULOSA

Yuqoridagi tahlillar shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston Respublikasida naqd pulsiz hisob-kitob tizimi so'nggi yillarda jadal sur'atlar bilan rivojlanib bormoqda. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, 2020–2024-yillar oralig'ida naqd pulsiz to'lovlar hajmi besh baravardan ortiq oshib, 185,6 trillion so'mdan 945,2 trillion so'mgacha yetgan. Shu bilan birga, elektron to'lov tizimlari ulushi 42 foizdan 82 foizgacha oshgani iqtisodiyotda raqamli moliyaviy xizmatlarning keng ommalashganini ko'rsatadi. Bunday o'sish mamlakatda to'lov infratuzilmasining modernizatsiya qilinishi, banklararo raqamli platformalarning kengaytirilishi va "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasining izchil amalga oshirilishi natijasidir. Naqd pulsiz to'lovlarning ortishi nafaqat iqtisodiy aylanmani tezlashtirmoqda, balki soya iqtisodiyoti hajmini qisqartirib, soliq tushumlari va moliyaviy shaffoflik darajasini oshirmoqda. Shuningdek, korxona va tashkilotlar uchun naqd pulsiz hisob-kitoblar operatsion xarajatlarni kamaytirish, buxgalteriya nazoratini soddalashtirish va tranzaksiya

xavfsizligini ta'minlash kabi afzalliklarni beradi. Aholi uchun esa bu tizim qulaylik, tezkorlik va shaffoflikni yaratmoqda. Shu jihatdan qaraganda, naqd pulsiz hisob-kitob tizimi iqtisodiyotning barqaror rivojlanishiga xizmat qiluvchi muhim mexanizmga aylanmoqda. Kelgusida bu tizimni yanada rivojlantirish uchun banklararo integratsiyani chuqurlashtirish, raqamli to'lov infratuzilmasini qamrovini kengaytirish, kiberxavfsizlikni mustahkamlash hamda aholining moliyaviy savodxonligini oshirish zarur. Zero, naqd pulsiz hisob-kitob tizimi – bu nafaqat texnologik yutuq, balki mamlakat iqtisodiy barqarorligi va global raqobatbardoshligini belgilovchi muhim omildir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Tirana, A., Emmerson, S., Manlan, C., Doros, C., Mukhanndeov, D., Dyussen, J., Abdurakhmanov, B. (2023). *Unlocking the Benefits of Digital Payments: Insights from Uzbekistan*. Visa Inc
<https://usa.visa.com/content/dam/VCOM/regional/na/us/about-visa/documents/insights-from-uzbekistan-en.pdf> usa.visa.com
2. Boon, H. (2023). *CENTRAL ASIA – Payments and Fintech Landscape: Uzbekistan*. GFRID. https://gfrid.org/wp-content/uploads/2023/04/REMIT-PRIME-Uzbekistan_HansBoon_ENG.pdf GFRID
3. Tojiqulova, O., Shukurova, G., Shoimqulova, M. (2025). *Impact of Digital Payment Systems on Consumer Behavior: A Comparative Analysis of Urban and Rural Areas in Uzbekistan*. International Journal of Progressive Research in Engineering Management and Science (IJPREAMS), Vol.05, Issue 05, May 2025, pp.18-20. DOI: <https://www.doi.org/10.58257/IJPREAMS40876> ijprems.com
4. Aymuxamedov, B. (2025). *A Descriptive Synthesis of The Role of Digital Payments and Financial Inclusion in Uzbekistan*. SSRN Electronic Journal. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=5546380 papers.ssrn.com
5. Central Bank of the Republic of Uzbekistan. (2025). *Statistical Bulletin on Payment Systems and Indicators of the Payment System of Uzbekistan*. Statistical data published on CBU website. <https://cbu.uz/en/statistics/paysistem/>